Írta: Békési Katalin
2010. július 02. péntek, 14:24 -

XX. századvégi romantika?
Gondolatok Rostás-Farkas György költészetéről

Nem túlzás azt állítani, hogy Rostás-Farkas György prózai és lírai művei „egy húron pendülnek”, minden írása a cigány identitás megőrzésének, a cigány kultúra megmentésének, gazdagításának a hangján szólal meg. Rostás-Farkas vállalja, hogy küldetéses ember1, s küldetése nem csak a cigány kultúra megőrzésére irányul, hanem a cigányság életének könnyebbé tételére, cigányok és nem cigányok békés együttélésének (nem egyszerűen egymás mellett élésének) megvalósítására is. Van, aki e mögött pusztán „cigánykodást” lát, s elítéli (és megítéli), a versekben megjelenő váteszi, népvezéri hangot. (2) Ám a népvezéri, profetikus hang, a vátesz magatartás egyébként nem idegen az irodalomban, a magyar irodalomban sem. Ha megkérdőjelezzük létjogosultságát, akkor a romantika költészetének jelentős részét is törölnünk kellene a magyar irodalom tárházából. Úgy vélem lehetséges a klasszikus modernség utáni időkben is kongatni a vészharangot, ha egy nép identitása, s az asszimilálódás a tét.

Érdemes megtekinteni, hogy egy kortárs költőnk hogyan és miért nyúl vissza a romantika eszközeihez (is), s mennyiben jelennek meg írásaiban a romantika stílusjegyei. Mindehhez vizsgáljuk meg Rostás-Farkas két válogatás kötetét, A Nap gyermekei (3) című prózai írásokat és a Balladás álmok4 válogatott verseit. (Tudatos válogatást feltételezve a szerkesztés mögött, s azt, hogy az eddig megszületett írások kvintesszenciáját tartjuk a kezünkben.)

Már a kötetek címadása is árulkodó, Balladás álmok: a romantikus irodalomban nagy szerepet játszik az álom és azok az ősi kifejezési formák, melyek az álommal rokonok, melyek a tudat alatti rétegből táplálkoznak5, s ezeknek gyakran a romantikus költészet kedvelt műfaja, a ballada adja a keretet.6 A Nap gyermekei című kötet címadó írása pedig eredetmítoszként is értelmezhető, s a múlt (ezzel együtt a mítoszok felé fordulás) szintén a romantika irányzatának sajátja.7

Szerb Antal szerint „Könnyek, álom, magány”8 – ebbe a három címszóba lehetne összefoglalni a romantikus lélekalkatot. S ez a három szó Rostás-Farkas írásainak is az alapját adja, gondoljunk csak a magányos fa képében ábrázolt költői énre (Másságom gyökerei) vagy az újra és újra álmokat szövő lírikusra (Kudarc-fonalak közt), akinek már annyi könnye sincs, hogy elsirassa kiüresített életét (Szomjas szív).

Rostás-Farkas írásainak – hasonlóan a romantikus alkotásokhoz – legalapvetőbb eleme a vágyódás. Az igazi romantikus út befelé és visszafelé vezet, nincs ez másképp Rostás-Farkas Györgynél sem. Műveiben szinte egybefonódva megjelenik a természethez, a múlthoz és a néphez való visszavágyódás, mely kiegészül egy eszményi jövőbe történő elvágyódással.

Mindezek mögött mintegy állandó vonulatként jelen van a romantikus világkép egyik meghatározója: az elkötelezettség, melyet a romantikus író vagy költő vállalt a nemzetiségi törekvések letéteményeseként. Ennek az elkötelezettségnek több megjelenési formája is megfigyelhető.

A Balladás álmok című kötet több verse (Pl. Népemhez, Megmaradt szilánkok, Másságom gyökerei, Társnak jöttem) a költői hitvallással összefüggő szűkebb témakör mellett érinti a személyiség és a társadalom számos gondját, ütközteti a lét eszményi és valóságos szintjeit, s így modern ars poeticát fogalmaz meg. (Modern ars poetica9 alatt értendő, hogy nemcsak vallomásos, hanem polifon jellegű is.) A Nap gyermekei kötet válogatott műveiben mindez szintén megjelenik a próza köntösébe bújtatva.

Rostás-Farkas ars poeticája magába foglalja a hallgatás, a némán tűrés felszámolását, a szólás kötelességét, az értékek őrzését, a szabadság kivívását (nemcsak a társadalmit értve ez alatt, hanem a lelki, a belső szabadságot is), a népvezér szerep betöltését, mely egyben szolgálatvállalás is. Ezek a vonások a romantikára jellemzők, s a romantikus szabadságkultusz elemeit teszik ki. Rostás-Farkas lírai és prózai műveiben jelen van a társadalmi szabadság iránti vágy,: „Tüzet csiholó szemünkből űzzük el/a halk zenét, mert szólni akarunk!”10. Ennek megfelelően a szabadság társadalmi szabadságként való fölfogása a költői önértelmezésben a vátesz szerep felvállalásához vezet (Lásd: „A romantikus írónak küldetése van.”11). Eszerint a költő egy eljövendő eszményi társadalom látnokaként jelenik meg, aki az ószövetségi prófétákhoz hasonlóan a nép erkölcsi vezetőjének fogja fel saját szerepét. Emellett azonban metafizikai szabadságértelmezés is hangot kap Rostás-Farkas írásaiban, mely a voyant költő önértelmezését foglalja magában, aki önmagát egy másik létszféra beavatottjának, közvetítőjének látja: „Egy másik világból jövök hozzátok:/zeg-zugos ösvények közt, eltévedt/hírvivője vagyok népemnek.”12. Láthattuk, hogy Rostás-Farkas több írásában is mint vátesz, azaz prófétai ihletettségű költő, illetve mint népvezér jelenik meg. Próféciái a cigányság sötét jövőjét vetítik előre, ha meg nem térnek jelenlegi állapotukból. Mit is foglal magába a jelenlegi állapot? A cigány kultúra kihalásának, a nyelv elvesztésének lehetőségét, hisz amit évszázadokon át hűen ápolt, s féltett kincsként őrzött a cigányság, arra most sötét homály borul és kezd örök feledésbe merülni. 13Legtisztábban talán a Rekviem című költemény tárja elénk mindezt: „ROMA népek kultúrája/térdig merül ingoványba/Merül a múlt homályába/letűnt korok mocsarába/ Ezredévek történelmi kincse/halni készül mindörökre”. A jelen magában rejti egyrészt az asszimiláció veszélyét, hisz sokan letagadják cigányságukat, s teszik ezt félelemből vagy szégyenből14, másrészt a cigányság soraiban fellelhető széthúzást, egymás meg nem értését.15 S mit rejt magában a sötét jövő víziója? A romantika irodalmában megjelenő nemzethalál gondolatának analógiájára a cigány nép eltűnésének, beolvadásának gondolatát: „Kultúránk elvesztése a roma nép kihalását is jelentené egyúttal.” 16

Rostás-Farkas György mindezek ellenére úgy látja, hogy még van remény. „Költőként és emberként mondom: még nem késő! Minden erőnkkel azon kell lennünk, hogy megmentsük, átmentsük és továbbadjuk azt, ami még megmaradt.”17

Ezen a ponton megjelenik a költő küldetéstudata, vállalva a vezető szerepet: „A mi népünk sorsáért én vagyok a felelős, mi vagyunk a felelősek.”18 A költő „ösvényt taposó”, utat mutató vezetőként jelenik meg az Indiától-hazáig című költeményben, aki nem csak a kortársakat vezeti, hanem az utókornak is példát mutat19. A nép sorsának hordozása azonban embert próbáló feladat, s gyakran a magára hagyatottság érzésével jár (Esélytelenül, Vonítás, in.: Balladás álmok). S a próféta mindig ki van téve a támadásoknak, a meg nem értettségnek is: „Testvérem szabadít rám/Ordas eszméket”20; „itthon voltam idegenként/már csak vagyok remeteként”21. Emellett azonban megfigyelhető egy messiási szerepvállalás is. Érdemes ezt mélyrehatóbban is megvizsgálni.

Rostás-Farkas több költeményben, mint Messiás, a cigányság megváltója, vagy a cigányság keresztjének hordozója jelenik meg. Prózájában csak egy helyütt történik erre utalás,

Tündöklésben és viharban című írásában így ír: „Megszülettem. {…} Biztosan csodálni való voltam, mert az egész szegénynegyed összegyűlt kis házunkba – csodálatomra. „Egy csillaggal több lett az égen" – mondták. Mintha a világ, vagy legalábbis a cigányság Megváltója született volna meg, úgy ünnepelték világrajöttömet." A fenti leírás Jézus születéstörténetével igen sok hasonlóságot mutat: szegény körülmények közt megszületett fiúgyermek, az égen megjelenő csillag, a születés hírül jutása, a csodálatra, (és hódolatra) érkező egyszerű emberek (ld. pásztorok). S miért van szükség cigány Messiásra? A választ talán az Anyám hagyatéka című vers rejti: „mert a megváltásunkért még nem esett áldozat". S miben rejlik a költő messiási küldetése? Az önkéntes áldozat vállalásában, a cigányság keresztjének hordozásában22, még ha ütések és bántások is érik az embert a megbocsátás szükségességének tanításában és gyakorlásában23. A költő és Jézus alakja közt több párhuzam is megfigyelhető. A Szeletelhető remény című versben az éberség, a forrás, a kenyér képe Jézus tanításából ismert.(Éberség: pl. Máté, 24,44., vagy Máté, 25, 1-13.; kenyér: Máté, 26, 26.; forrás:). Az Örökségem című versben a költő a Golgotára menő Krisztussal rokon, a kereszt terhe alatt roskadozó lábak, az arcba csapódó tüskés ágak, az emberek bántásának elhordozása a szenvedéstörténetből már ismert. A Jöttem című költeménynek „CSÓK"-jából Júdás csókjára asszociálhatunk, az ütések okozta sebek és a megbocsátás kapcsolatából pedig a golgotai kereszten történtekre. A Soha című versben a költő élete szintén Jézusra mutat: „szívetekben akartam /menedékre /lelni /fölragyogtam és /letérdeltem…"

Részben a látnokszerep következménye az álom felértékelődése a művekben. Az álom-motívum leginkább a szebb jövőre vonatkozó látomásokat öleli föl, azt a világot, ahol már nincs éhes roma gyermek24, „ahol mindenki egyforma, ahol nem tesznek különbséget, ahol egyformán nézik az emberséget"25, ahol szeretik egymást az emberek s oda figyelnek egymásra26. Mindennek a summázatát adja a Visszatérő álom27 című írás: „Martin Luther King így kezdte egyik híres beszédét: „have a dream" – Van egy álmom! – Man si jek suno… Az én álmom az, hogy a föld cigányai végre megbecsült, elismert tagjai legyenek országuknak, ott, ahol kisebbségben élnek, alkotnak. Legyenek képesek arra, hogy megőrizzék szabadság-szeretetüket, törvényeiket, értékeiket, beláttatva mindenkivel, hogy a cigányok nélkül szürkébb és szegényebb lenne a földi paletta…"

A liberális romantikára jellemző eszményi jövő elképzelése mellett (amihez a költő szerint még néhány emberöltőre van szükség), megfigyelhető a múlt kultusza is, mely a cigányság történelmében egy hajdan volt történelem előtti aranykor gondolatát öleli föl. A múlt mint a szabadság hordozója jelenik meg a legtöbb versben, mely a vándorlásban, a cigánykaraván vonulásában, a tábortüzekben is testet ölt. Ennek a képe tárul elénk például a Vándorút, Kínoszlopon és a Kioltott tábortüzek című költeményekben is. A múlt a természetes életforma, a természettel való szoros kapcsolat, mondhatni barátság kora: „álmunkban/füvek selyme simult/arcunkhoz/a hold virrasztott/fölöttünk" (Vándorút).Ez a természetfelfogás a romantika természetfelfogásával azonos, hisz a természet részben mint a teljesség, a harmonikus létezés világa értelmeződik, másrészt mint a szabályoknak alá nem vetett öntörvényű létezés ősképe jelenik meg. A múlt mind emellett egyben a héroszok, mitikus hősök ideje is: „mesélek néked/kisfiam/bátor cigányokról/akik megnyúzták az eget/s a fejük fölé/emelték a vérző/Napot…/ (Balladás álmok). Ám a múlt a bátorság mellett az üldöztetés ideje is, amikor a cigányság sorsát „megszabták más tekintetek" (Zöld út), s „kiütötték kezünkből/a reményfáklyát" (Vándorút). Az üldözésre azonban nem visszacsapás volt a válasz a cigányság részéről, hanem a csodavárás: „Várták a szárnyat növesztő/bűvészcsodát,/s vergődő álmaiknak/madárhatalmat képzeltek." (Zöld út)28

A szabadság utáni vágy, mint láttuk, az egyént körülvevő, korlátozó világ elutasítását, az elvágyódást vonja maga után. Az elvágyódás Rostás-Farkas György esetében kétirányú, irányul a múltba, „amikor a cigányság még egységes népként élt, egységes nyelvet beszélt”29, s irányul a jövőbe, amikor és ahol talán szabadon és vidáman lenghet a cigányok zászlaja. 30

Rostás-Farkas György küldetéstudata szintén kétirányú, s ebben a költő szavaival élve: „Tekintetem a híd”. Számára nemcsak népe tanítása és felrázása a cél, hanem a többségi társadalom megszólítása, felelősségtudatra ébresztése is. Ehhez azonban szemléletváltásra van szükség mindkét oldalon: „a falat két oldalról kell bontani”.31 Konkrét javaslatok is megfogalmazódnak annak lebontására. A cigányságnak nyitottabbnak kell lennie, kulcsot kell adnia önmagához, azáltal, hogy bemutatja értékeit, kultúráját. A többségnek pedig el kell fogadnia, hogy népek, kultúrák és nyelvek között csak mellérendeltségi viszony létezik. Ezért ne asszimilálni akarjon, hanem integrálni. A cigányság részéről ehhez szükséges, hogy egyes tulajdonságaikat, szokásaikat levetkőzzék, de nem hüllők módjára tegyék mindezt, hisz az értékeikhez ragaszkodniuk kell.32 Mindkét oldalról törekedni kell kapcsolatok kialakítására, hisz a nem-cigányoknak sem mindegy, milyen cigányok lesznek gyermekeik, unokáik kortársai.33 Meg kell tanulni cigánynak és nem-cigánynak egyaránt, hogy nem kell a pofonra minden esetben pofonnal válaszolni, hisz az ember legnemesebb küldetése a szeretet és egymás segítése.34 Rostás-Farkas szerint, ha mindez megvalósul, akkor „eljön az idő, amikor nem marad levegőben a kinyújtott kéz, hogy romák és magyarok – átmegyünk az egymáshoz vezető hídon.”35 S ekkor kölcsönösen elmondhatjuk egymásnak cigányok és nem-cigányok, hogy: „Társnak jöttem közétek!”36

Nem lenne teljes azonban többség és kisebbség viszonyának a bemutatása, ha nem említenénk meg, hogy a szerző szerint bár a magyarországi többségi és kisebbségi társadalmat első pillantásra mély szakadék választja el, valójában mégis szoros sorsközösség fűzi őket össze. Az „ősi szenvedéseket”37 közösen kellett kiállniuk e haza lakóinak, a védekező és hódító harcokat közösen kellett megvívniuk. Gondoljunk csak arra a tényre, hogy „Mátyás király seregének cigányok gyártottak fegyvereket Brassóban”38. Kimondatlanul bár, de ott húzódik meg e gondolatmenet mögött, hogy a magyarországi cigányokat és magyarokat szorosan összekapcsolja az, hogy a nagy nemzetek között „kisebbségként” kell egy „jászolnyi hazában” élnünk.

A fentebb említettek alátámasztják, hogy Rostás-Farkas György költészete magán viseli a romantika stílusjegyeit. A kérdés csak az, hogy miért fordul a XX. század végén egy alkotó XIX. századi irányzathoz. Válasz lehet erre az a tény, hogy a költő első, máig ható találkozása a költészettel Petőfi költeményein keresztül történt. „Anyám megvette nekem Petőfi összes verseit, és abból olvastam a Füstbe ment terv című verset, és anyám sírt, és azt kérdezte tőlem este lefekvés előtt, mond fiam ez a Petőfi nem volt cigány? Ez a mai napig olyan elevenen él bennem, hogy kitörölhetetlen.”39 Petőfi pedig egyike azon kevés művészünknek, akik tudatosan és cselekvőn vettek részt a magyar történelem folyásában.

Rostás-Farkas György hasonlóan nagy elődjéhez, önként vállalta, hogy az addig "néma" milliók szócsöve legyen. Természetesen a Petőfi költészetével való találkozás csak egyik lehetséges magyarázata lehet a romantikus jegyek megjelenésének írásaiban. A másik lehetséges ok a két kor viszonylagos hasonlóságában rejlik. Mint ismeretes a romantika szorosan kapcsolódott a XIX. századi nemzeti és nemzetiségi törekvésekhez és szabadságküzdelmekhez – így a magyar reformkorhoz is.40 A cigányság nemzetiségi törekvései a XX. század második felére tehetők, melyben az 1960-as évektől jelentős szerepet vállalt a cigány értelmiség, s így Rostás-Farkas György is. S úgy tűnik, hogy a nemzetiséggé

válásért írásban folytatott küzdelmeknek a romantika létérzése megfelelő keretet adhat, amennyiben „termékeny talajba hull”, a költő lelki alkatával találkozva.

1 Kossuth Rádió, Cigányfélóra, 2005.márc. 04.
Illetve. „”Vallom: a küldetés és a szolgálat a feladatom” In.: A Nap gyermekei, 36.p.
2 Jónás Tamás: Csupán a látszat miatt.
In.:Amarodrom
3 Rostás-Farkas György: A Nap gyermekei.
Cigány Tudományos és Művészeti Társaság, Bp.1999.
4 Rostás-Farkas György: Balladás álmok.
Cigány Tudományos és Művészeti Társaság, Bp.2003.
5 Szerb Antal: A világirodalom története.
Magvető Kiadó, Budapest, 1989.
6 A romantika enciklopédiája.
Corvina, 1990. 216.p.
7 Szerb Antal: A világirodalom története.
Magvető Kiadó, Budapest, 1989.
8 Szerb Antal: A világirodalom története.
Magvető Kiadó, Budapest, 1989.
9 Irodalmi fogalmak kisszótára.
Korona Kiadó, Budapest, 1996. 34.p.
10 Megmaradt szilánkok, in.: Balladás álmok
11 A romantika enciklopédiája.
Corvina, 1990. 216.p.
12 Társnak jöttem, in.: Balladás álmok
13 Magamról, in.: A Nap gyermekei
14 Kulcsot adni önmagunkhoz, in. A Nap gyermekei
15 Rajtunk is múlik…, in.: A Nap gyermekei
16 Kulcsot adni önmagunkhoz, in.: A Nap gyermekei
17 Visszatérő álom, in.: A Nap gyermekei
18 Kulcsot adni önmagunkhoz, in.: A Nap gyermekei.
19 Világanyám, in.: Balladás álmok
20 Hazátlan haza, in.: Balladás álmok
21 Eltűnőben, in.: Balladás álmok
22 Örökségem, Adj Uram, in.: Balladás álmok
23 Szemek pengéje, Jöttem, in.: Balladás álmok; Ha már embernek születtünk…, in.: A Nap gyermekei
24 Van egy álmom, in.: Balladás álmok
25 Azt álmodtam, in.: Balladás álmok
26 Ha már embernek születtünk…, in.: A Nap gyermekei
27 Visszatérő álom in.: A Nap gyermekei
28 A cigányok egyik eredetmondája szerint hajdanán szabadon röpködő madarak voltak. Lásd: Bartos Tibor: Sosem volt Cigányország, Madarakból lettünk (Részlet)
In.:Szuhay Péter: A magyarországi cigányság kultúrája: etnikus kultúra vagy a szegénység

kultúrája.
Panoráma Kiadó, Bp. 1999. 161.p.
29 Visszatérő álom, in.: A Nap gyermekei
30 Hol a Kis Herceg bolygólya?, in.: A Nap gyermekei
31 Kulcsot adni önmagunkhoz. In.: A Nap gyermekei
32 Nem hüllők módján. In.: A Nap gyermekei
33 A lelkelet megérinteni. In.. A Nap gyermekei
34 Évszázadok sérelmein túllépve. In.:A Nap gyermekei
35 …A legistenibb vigasz magában az emberiben rejlik…”In.: A Nap gyermekei
36 Társnak jöttem. In.. Balladás álmok
37 Hazám.in.:Balladás álmok
38 A lelkeket megérinteni. In.: A Nap gyermekei
39 Kossuth Rádió, Cigányfélóra.
2005. március 4.
40 Irodalmi fogalmak kisszótára.
Korona Kiadó, Budapest, 380.p.